

חוות דעת

תשלום חלק משכרם של עובדים זרים ב"אוכל ומשקאות"

רקע

בחוק הגנת השכר מצוין כי מותר בהסכמת העובד לשלם חלק משכרו באוכל ומשקאות המיועדים לצריכה במקום העבודה, או בדיור, אם דרך תשלום זו נקבעה בהסכם קיבוצי, או בחוזה עבודה, או שהוא נוהג מקובל בתנאי עבודה.

למרות שדרך תשלום זו אפשרית, לא מצוין בחוק השיעור המרבי שמעביד רשאי לשלם לעובד בשווה ערך של "אוכל ומשקאות", אלא רק נקבעה הנחיה על-פיה השווי שלהם "לא יעלה על המקובל בשוק".

בהיעדר אומדן לשווי "המקובל בשוק" לאוכל ומשקאות נוהג המשרד מזה שנים לפרש את המונח "לא יעלה על המקובל בשוק" בעזרת סעיף אחר בחוק הגנת השכר, שבו נאמר כי מעביד רשאי בהסכמה בכתב לנכות משכרו של עובד עבור חובותיו עד 25% משכרו. מכאן, שאם מעביד מנכה משכרו של עובד עבור הוצאותיו לאוכל ומשקאות, למעלה מ 25% יחשב הדבר כאילו ניכה שווי העולה "על המקובל בשוק" ולהפך.

הנוהג לשלם חלק משכר העבודה באמצעות "אוכל ומשקאות" רווח מאוד בקרב אלה המעסיקים עובדים זרים.

הקביעה המנהלית על פיה נוהג המשרד והמתירה כביכול למעביד לפרש את הביטוי "שווי מקובל בשוק" כאילו מותר לנכות שיעור מירבי של 25% משכרו של העובד עבור "אוכל ומשקאות" (אם כמובן אין הוצאות נוספות שניתן לנכותן) נראית על פניו מוגזמת וטעונה בחינה עובדתית. שאם לא כן, עלול להיווצר מצב שקביעה מנהלית זו תסייע למעסיקים להפחית את שכרם של העובדים באמצעות ניפוח הניכוי עבור הוצאות "אוכל ומשקאות", וכל שכן לא למלא אחר חוק שכר מינימום.

הלשכה המשפטית של המשרד ביקשה מהרשות לתכנון כח אדם לבחון את גובה ההוצאה הריאלית לאוכל ומשקאות לצורך קביעת תקרה לתשלום זה, דבר שיאפשר הגבלת הניכוי המותר משכר העובד בגין כך.

ההוצאה על אוכל ומשקאות לעובדים זרים

הנחות האומדן – כדי להשיב על השאלה מהי ההוצאה של מעסיקים המספקים לעובדיהם הזרים אוכל ומשקאות במקומות העבודה היינו אמורים להסתמך על נתוני ההוצאה בפועל של מעסיקים. כידוע נתונים כאילו אינם קיימים לפי שעה בישראל, ולפיכך הצעתנו היא לאמוד את היקף ההוצאה על אוכל ומשקאות לעובדים זרים מנתוני סקר הוצאות משפחה של ישראלים הנערך מדי שנה על ידי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, בניכוי הטיות והתאמות הנדרשות לסוג השימוש בנדון (עובדים זרים).

לצרכינו, נשתמש בהוצאה החודשית של ישראלים לתצרוכת למשק בית לפי מספר נפשות בו, בהקבלה לזרים העובדים במקומות עבודה שמעסיקיהם מספקים להם אוכל ומשקאות בדומה לפרטים החיים והמנהלים את משק הבית שלהם.

הטיות האומדן - אומדן המתבסס על צריכת אוכל ומשקאות של ישראלים כפי שנמדד בסקר הוצאות משפחה של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה נראה על פניו גבוה מההוצאה בפועל שיש למעבידים של עובדים זרים בסעיפים אלו. לכן, בשלב ראשון ניכינו את אותם סעיפים מסל "אוכל ומשקאות" של ישראלים שאינם רלוונטיים באופן מוחלט לעובדים זרים. בנוסף לכך גרענו סכום כספי כדי לנכות הבדלים הנובעים בין סל התצרוכת של ישראלים לבין עובדים זרים על פי המפורט בהמשך.

תיקון הטיות באומדן - מתוך התבוננות בפרוט סעיפי "אוכל ומשקאות" בסל התצרוכת של ישראלים עולה שיש לנכות סעיף שאינו מתאים לחלוטין לסל התצרוכת של עובדים, וכן סעיף נוסף שאסור לכלול אותו על פי חוק וכדלקמן: (א) ארוחות מחוץ למשק הבית (ב) משקאות אלכוהוליים האסורים להיכלל בתשלום שכר בשווה כסף על פי חוק הגנת השכר (סעיף 3). נראה לנו שגם בניכוי הסעיפים לעיל אין די. הואיל ובאופן בסיסי ההוצאה של עובדים זרים על אוכל ומשקאות קטנה ביחס לתצרוכת של ישראלים באותן רמות הכנסה, וזאת מהטעם שעובדים זרים ממשיכים לצרוך סל מזון בשווי נמוך גם אם הכנסתם גדלה באופן משמעותי עם הגעתם לישראל. בעיקר בשל דפוסי תצרוכת קבועים (לפחות בזמן הקצר) והרצון לחסוך הרבה ככל שניתן.

זאת ועוד, בהתחשב בכך שמעסיקים רבים מספקים רק חלק מהארוחות במשך היום ורק בימי עבודה ולפעמים לא באופן מלא לכל השבוע ניכינו מאומדן ההוצאה המוצעת של ישראלים לצריכת אוכל ומשקאות את סטיית התקן שלה.

אומדן ההוצאה - בלוח שבנספח פירטנו את אומדן ההוצאה לעובד זר לאוכל ומשקאות, תוך התבססות על סקר הוצאות משפחה לישראלים (1999) בניכוי המרכיבים שפרטנו לעיל ועדכון מחירים ליולי שנת 2001.

כדי לקבוע את השווי המרבי של תשלום חלק מהשכר עבור אוכל ומשקאות יש לקבוע את השיעור באופן דיפרנציאלי ועל פי מספרם של העובדים הזרים אצל המעסיק. לדוגמא: מטופל סיעודי נשוי

המעסיק עובד זר רשאי לנכות לכל היותר סכום של 455 ש"ח לחודש עבודה (נכון ל- 3 נפשות במשק בית).

ככל שלמעסיקים יש יותר עובדים זרים, יורד שיעור הניכוי לעובד, בשל היתרונות לגודל שבקניה והספקת האוכל ומשקאות לקבוצת עובדים זרים.

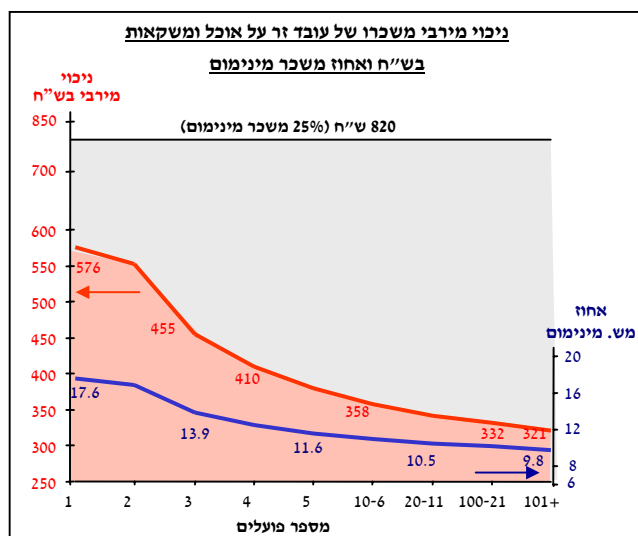
סקר הוצאות משפחה של ישראלים מדווח על-פי מספר נפשות במשק הבית, אלא שלעיתים מעבידים מעסיקים מספר עובדים גדול יותר באתרי עבודה, לכן הוספנו בטבלה שבנספח קטגוריות של קבוצות עובדים שעל פיהם ינוכה השיעור המירבי. הסכום שנקבע לוקח בחשבון את היתרונות לגודל ברכישת מזון עבור קבוצות עובדים גדולות. כך למשל, למעביד המעסיק למעלה מ- 100 זרים ניתן לנכות משכרו החודשי של עובד עבור אוכל ומשקאות סכום שאינו עולה על 321 ש"ח (במחירי יוני 2001).

ממצאים עיקריים

משרד העבודה והרווחה פירש בשנים האחרונות את המושג "השווי המקובל בשוק" של "אוכל ומשקאות" בחוק הגנת השכר כאילו המעסיק יכול לנכות בגין סעיפים אלה עד 25% משכרו של עובד (זאת בהנחה שסעיף זה הוא החוב היחיד למעביד).

הנתונים בתרשים הסמוך מלמדים שהיקף ההוצאה בפועל לעובדים זרים על "אוכל ומשקאות", הינו נמוך משמעותית מההוצאה שניתן היה לנכות על-פי פרשנות המשרד בשל היעדר תחשיב.

ככל שמספרם של העובדים הזרים אצל מעסיק גדול יותר, גדל הפער בין מה שניתן היה לנכות על פי הפרשנות הקודמת (25%) לבין אומדן "שווי המקובל השוק". את הפער ניתן לראות בתרשים שבין הקו של 820 ש"ח (25% משכר מינימום) לבין

"השווי המקובל בשוק" שהוא הניכוי המרבי המותר (ראה צבע אפור).

היעדר הערכה על "השווי המקובל בשוק" של "אוכל ומשקאות" סייע למעסיקים שחפצו בכך, להגזים בשיעור הניכוי המרבי לאוכל ומשקאות, ובכך נפגע שכרו של העובד הזר, צומצמה עלות העסקתו וגדלו רווחי המעסיקים.

זאת ועוד, האפשרות לנכות הוצאות מהשכר בשיעורים מופרזים בהשוואה להוצאה בפועל על אוכל ומשקאות מסייעת למעסיק לעבור על חוק שכר מינימום.

עוד ניתן לראות בתרשים ששיעור הניכוי המרבי בגין אוכל ומשקאות עומד על 17.6% משכר המינימום (פער של 245 ש"ח) ואותו ניתן לנכות משכרו של עובד זר המצוי במקום עבודה בו שתי

נפשות. בעוד שאצל מעבידים המעסיקים למעלה מ-100 עובדים, יורד השיעור ל-9.8% (פער של כ- 500 ש"ח).

יש להדגיש ששיקור הפער נוצר בקרב מעסיקים של עובדים זרים בענפי הבנייה והחקלאות, בעוד שבקרב עובדים זרים בענפי הסייעודי והתעשייה קיים פער אך הוא נמוך יותר.

המלצות

הרשות לתכנון כח אדם ממליצה בפני הלשכה המשפטית של המשרד להנחות בתקנות לגבי שעורי ניכוי מירבים המותרים משכרם של עובדים זרים עבור "אוכל ומשקאות".

1. המפתח לשיעור הניכוי מותנה במספרם של העובדים אצל המעסיק. להלן שיעורי הניכוי המירבים עבור עובדים זרים המתחשב בסה"כ העובדים אצל המעסיק.

ניכוי מירבי לעובדים זרים, בש"ח (במחירי יוני 2001)		מספר העובדים הזרים ¹ אצל המעסיק
ליום ²	לחודש	
23.04	576	1
22.08	552	2
18.20	455	3
16.40	410	4
15.20	380	5
14.32	358	10-6
13.68	342	20-11
13.28	332	100-21
12.84	321	100+

(1) למעשה, החישוב הנכון היה חייב לקחת בחשבון את המספר הכולל של העובדים (זרים, פלשתינאים וישראלים) שעבורם ניקנה אוכל ומשקאות. אולם, מסיבות של הפעלה אופרטיבית של הכלל ומאחר ואיננו יודעים עבור כמה ישראלים ניקנה האוכל העדפנו להתייחס רק למספר של עובדים זרים.

(2) 25 ימים בחודש.

2. סכומי הניכוי המרבים יוצמדו חודשית החל מיולי 2001 לפי מדד מחירי המזון (כולל ירקות ופירות) שמפרסמת הלמ"ס מדי חודש.

עדכון הניכוי יערך אחת לשנה בחודש יוני על בסיס נתוני השנה האחרונה.

3. הרשות ממליצה לערוך סקר הוצאות לקבוצות העיקריות של עובדים זרים כדי למדוד את ההוצאה הנכונה על סעיפי סל ההוצאות של עובדים זרים בהתאם לדפוסי התצרוכת שלהם ורמת הכנסתם בש"ח.

נספח

לוח 1: הוצאה לעובד זר על אוכל ומשקאות לפי מספר עובדים זרים אצל מעסיק

מספר עובדים									
101+	100-21	20-11	10-6	5	4	3	2	1	
				2157	1884	1590	1285	745	סעיף הוצאה
									+ סך מזון (כולל ירקות ופירות)
				27	28	30	25	14	(-) משקאות אלכוהולים
				239	229	190	163	141	(-) ארוחות מחוץ למשק בית
				86	70	74	49	43	(-) סטיית תקן
				1805	1557	1296	1048	547	סה"כ הוצאות על מזון ⁽¹⁾
305	315	325	340	361	389	432	524	547	הוצאות לעובד (מחיר 1999)
321	332	342	358	380	410	455	552	576	הוצאות לעובד (מחירי 2001) ⁽²⁾
9.8	10.2	10.5	11.0	11.6	12.5	13.9	16.9	17.6	% משכר מינימום ב-2001 (3267 ש"ח לחודש)

(1) למעט משקאות אלכוהולים, ארוחות מחוץ למשק בית וסטיית תקן (מחירי 1999)

(2) השינוי במחירים בין 1999 לבין 2000 חושב מהמדד למחירים לצרכן למזון כולל ירקות ופירות מיוני 1999 ליוני 2001

מקור: נתוני למ"ס וחישובי הרשות לתכנון כח אדם.